

Funktsionaalstiilid. Stiilivalik igapäevasuhtluses

Õppeelement

Pille Leola

Funktsionaalstiilid

Õpetaja jagab õpilastele lehed, millel on näited viiest erinevast tekstist Raymond Queneau raamatust „Stiiliharjutused“ (Varrak 2007). (Lõiminguna saab haarata ka tervikteose käsitluse.) Iga teksti nurgale on kirjutatud number ühest viieni.

Tekstid on valitud viiest erinevast funktsionaalstiilist lähtuvalt: neutraalne stiil (tekst nr 1), argistiil (nr 2), ametlik stiil (nr 3), teadusstiil (nr 4) ja ilukirjandusstiil (nr 5):

1

S-liini bussis tipptunnil. Umbes 26-aastane mees, peas kaabu, lindi asemel nöör. Tal on liiga pikk kael, otsekui venitatud. Väljub inimesi. Kõnealune tüüp vihastab kõrvalseisja peale. Väidab, et see tõukavat teda iga kord, kui keegi möödub. Virisev toon, mis püüab olla kuri. Nähes vaba kohta, tormab ta istuma.

Kaks tundi hiljem kohtan teda uuesti Cour de Rome'i väljakul Saint-Lazare'i rongijaama ees. Ta on koos sõbraga, kes ütleb: „Su mantlile oleks vaja veel üks nööp õmmelda.“ Ja näitab, kuhu (kaelusele) ja miks.

2

See oli kuskil keskpäeva paiku, kui ma lõpuks essi peale sain. Nii et hüppan peale, maksan sõidu eest nigu korralik inime kunagi ja kassanäe, mingi tottra moluga mölakas, kael pikk nigu teleskoop ja miski nöör kaabulätu ümber. No ja vaatan teda seal siis, on ikka totter molu, ja kassanäe, järsku kukub vennike oma naabrit sõimama. Hei, teie seal, ütleb ta tüübile, ei või siis nüüd ette vaadata, ütleb ta veel, te nagu teeks meelega, muudkui vingub, misasja te kõikse aeg mul koibadel trambite, õiendab. Ise on veel selle peale hirmus uhke ja istub maha. Täitsa jobu ikka.

No ja hiljem sõidan parasjagu Cour de Rome'i platsist mööda ja näen teda seal lobisemas teise omasuguse mölakaga. Too kobiseb, et pangu aga heaga oma mantlinärakale üks nööp veel juurde.

3

Käesolevaga on mul au Teid informeerida järgnevatest faktidest, mille niihästi objektiivseks kui ka kohkunud tunnistajaks mul tuli olla.

Täna keskpäeva paiku viibisin tagumisel platvormil autobussis, mis liikus piki Courvelles'i tänavat Champerret' väljaku poole. Nimetatud autobuss oli täis, julgeksin märkida, liigagi täis, kuivõrd konduktor oli kaaluva põhjusega ja liigest heasüdamlikkusest lähtudes kõrvale kaldunud teenistuskohustustest ja kaasasõitmist võimaldanud sedavõrd ülemäärasel hulgal reisijatele, et see riivas juba teiste sõitjate heatahtlikkust. Igas peatuses tekitasid pealetulijad ja mahaminejad pealetulekul ja mahaminekul teatavat rüselemist, mis põhjustas ühe sõitja mitte just tagasihoidlikku protesti. Pean mainima, et ta siirdus istekohale, niipea kui see osutus võimalikuks.

Käesolevale lühikesele kirjeldusele lisaksin: mul oli juhus märgata sama sõitjat mõni aeg hiljem koos ühe isikuga, keda ma ei suutnud identifitseerida. Nendevaheline elav vestlus näis käsitlevat esteetika-alase iseloomuga küsimusi.

Arvestades nimetatud asjaolusid, palun Teid lahkesti selgitada, millised järeldused peaksin tegema ülaltoodud faktidest ja millise seisukoha võtma oma edasise elu korraldamisel.

Jään ootama Teie vastust ning ühtlasi palun Teid väemasti vastu võtta minu palavad tervitused.

4

Autobussis S on istuvate sõitjate hulk I ja püsti seisvate sõitjate hulk P . Teatud punktis asub ootavate isikute hulk O . Olgu bussi sisenevate reisijate hulk C ; viimane on O alamhulk, mis moodustub samas platvormile jäävate reisijate hulgast C' ning istet võtvate reisijate hulgast C'' . Tõestada, et hulk C'' on tühi.

K on kehkadiveide hulk ja $\{k\}$ lõikumine K ja üheksainsaks elemendiks taandunud C' vahel. K jalgade transponeerimine y-i (see on C' -i juhuslik element, mis ei ole k) jalgade alla põhjustab element k poolt kuuldavale toodud sõnade hulga S. Kuna hulk C'' on muutunud mittetühjaks, tõestada, et selle ainuke element on k.

Nüüd on tegemist Saint Lazare'i jaama ees asuvate jalakäijate hulgaga J, $\{k\}$ ja $\{k'\}$ on K ja J lõikumine, N on k mantlinööpide hulk, N' on nimetatud nööpide võimalike asukohtade hulk k'-i sõnul; tõestada, et N injektsioon hulgas N' ei ole üksüheses vastavuses.

5

Autobuss

täis

süda

tühi

kael

pikk

pael

põimitud

jalad

lamedad

lamedad ja lapikud

koht

tühi

ning ootamatult kohtuvad tuhande kustunud tulega jaama juures

seesama süda, kael ja pael, needsamad jalad, tühi koht ja see nööp.

Õpetaja palub numbritest lähtuvalt moodustada rühmad. Iga rühma ülesandeks on analüüsida teksti järgmistest aspektidest lähtuvalt:

- too välja vastava tekstitüübi eesmärk;

- iseloomusta sõnavara;
- iseloomusta stiili;
- leia kasutusvaldkonnad, kuhu vastav tekst sobib.

Järgneb analüüs, mille käigus palub õpetaja igal rühmal kõigepealt oma teksti ette lugeda. Õpilased mõistavad, et tegu on sama tekstiga, mis on erinevates stiilides kirjutatud. Analüüsi käigus vaadeldakse erinevate tekstide eesmäärke, millised sõnavarakihid millistesse situatsioonidesse sobivad jms.

Järgnevalt kirjeldab õpetaja õpilastele situatsiooni.

On keskpäev, sa seisad linna keskväljakul ja ootad oma sõpra. Vihma sajab ja sul on külm. Järsku näed endale lähenemas võõrast noormeest, kes su koti haarab ning jooksu pistab.

Seejärel jagab ta õpilastele sedelid (õpilased tõmbavad loosiga), millel on kirjas erinevad viisid, kuidas nad sama situatsiooni väljendama peavad, nt *politseisse seletuskirja kirjutades, ärritunult sõbrale rääkides/helistades, omaette vandudes, kriminaalromaani algusena, ajalehes uudisena* jms. Võimalusel anda igale õpilasele erinev ülesanne.

Õpetaja palub mõnel õpilasel oma kirjelduse ette lugeda. Analüüs – kuidas sama situatsiooni saab sõltuvalt kontekstis erinevalt väljendada, millele nad situatsioonist lähtuvalt tähelepanu pöörasid, mida vältida püüdsid jne.

Üleminek → stiilivalik suhtluses (ei hõlma kõiki funktsionaalstiile; teisi antud töö raames ei vaadelda, kuigi elemendi terviklikkuse huvides oleks see vajalik).

Õpetaja selgitab, et suhtlussituatsiooni üheks oluliseks aspektiks on ka vestluspartner ning suhtlusstiili valik on sellega otseselt seotud. Eelneva näite põhjal võib rõhutada seda, et stiil oli erinev täiskasvanuga ja eakaaslasega suheldes.

Õpetaja selgitab õpilastele Eric Berne'i suhtlemistasandite teooriat, sidudes selle suhtlusstiili valikuga.

Seejärel tehakse läbi improvisatsiooniline rollimäng, milles õpetaja suunamisel tehakse erinevaid suhtlusvigu. Õpilaste ülesandeks on märgata, milliseid vigu tehti.

Õpetaja jagab osalised:¹

Markko, 12-aastane kooliõpilane, kes sattub tihti pahandustesse; on ropu suuga ning kaldub vägivallale

Katrin, tema 10-aastane õde, korralik, kistakse tihti sündmuste käiguga kaasa, naiivne

Mirko, 50-aastane politseinik

Lauri, 38-aastane, laste isa, ametilt turvamees

Kerttu, 36-aastane, laste ema, ametilt lasteaiakasvataja

I situatsioon. Markko ja Katrin vestlevad omavahel.

Õpetaja jagab kummalegi ülesande, mida teised peale nende ei näe.

Markko: Sul on kõht tühi, aga teil pole kummalgi raha ning Sa otsustad poodi vargile minna. Sinu ülesandeks on veenda Katrinit endaga kaasa tulema. Ole Katrini suhtes üleolev. Kasuta väljendeid *ilgelt vastik, jälk, idioodikari, irisema hakkama, põnnama lööma, lesta tõmbama, kurat võtaks, mulisema*.

Katrin: Markko püüab Sind veenda endaga poodi vargile tulema. Paku talle välja sellised variante, mille käigus te saaksite süüa, aga ei peaks selleks vargile minema. Kasuta korduvalt väljendeid *no ja siis ja tegelt*.

Kui nad on mõnda aega vestelnud, õpetaja katkestab ning ütleb, et Markkol õnnestub Katrinit veenda, Katrin annab alla ning nõustub vastumeelselt vargile minema.

Stseenile järgneb analüüs: milline oli kummagi suhtlusstiil, millise suhtlustasandi nad valisid, millisena kummagi suhtlus tundus, kumb suutis poolehoidu võita, millega ja miks, kes oleks pidanud käituma teisiti ja kuidas.

¹ Algne idee pärineb Martti Lindqvisti raamatust „Julge elu unelm. Rühmamatku loovusesse“. Johannes Esto Ühing. Tartu 2003.

II situatsioon. Markko ja Katrin on poevargusega vahele jäänud. Nad istuvad turvaruumis. Saabub politseinik, kes kuulab nad kordamööda üle. Esmalt on Markko kord.

Politseinik: püüad poisilt tunnistust saada: kasuta fraase *mis kell, milles see avaldus, kas etteheide on põhjendatud, millega vahejuhtum lõppes, mis nimelt, kus ja millistel asjaoludel, mida te seal tegite*. Oled konkreetne ja kuulad üle, küll süüdistab poissi aeg-ajalt pätistumises.

Markko: jätka oma suhtlusstiili: käitunud politseiniku suhtes agressiivselt ja üleolevalt, ei tunnista üles.

Seejärel kuulab politseinik Katrinit üle.

Politseinik: püüad tükeldatult tunnistust saada: kasuta fraase *räägi, mis juhtus; sinu käitumise tõttu...; sa ütlesid, et...; näib, et sa ei tahtnud seda teha; ma näen, et sa oled seetõttu kurb*.

Katrin: oled algul vait, ei vasta küsimustele, kuid pikapeale leebud ning oled koostöövalmis, räägid ära, mis juhtus, väljenda oma kahetsust.

Analüüs: kumba suhtlemisstiili oli meeldivam vaadata ja miks, milliseid suhtlemisvigu keegi tegi, miks õnnestus Katrinilt ülestunnistus saada, kes oleks pidanud teisiti käituma ja kuidas, milliselt tasandilt lähtuvalt keegi suhtles.

III situatsioon. Saabub isa.

Isa: oled endast väljas, lõugad ja laamendad. Karjud laste peale, ahastad, et nad tegid kogu perekonnale häbi. Püüad politseinikku veenda, et su lastel pole millestki puudu ja et sina pole neid kuritegelikeks kavatanud. Räägid, et oled eeskujulik kodanik.

Politseinik: püüa isa rahustada.

Markko ja Katrin: olete alandlikud, vaikite, ei julge midagi öelda. Kardate isa.

Saabub ema. Politseinik saadab isa välja.

Ema. Oled rahulik, püüad aimu saada, mis on juhtunud.

Politseinik: oled ema suhtes süüdistav, et too on lastest pätid kasvatanud. Räägid, kuidas kogu ühiskond läheb nii hukka. Jagad emale ohtralt näpunäiteid, kuidas lapsi karistama peab.

Ema: istud laste kõrvale ja palud neil rääkida, mis juhtus. Lapsed räägivad ära, mis ja miks juhtus.

Analüüs: millisest tasandilt lähtuvalt keegi suhtles, milliseid suhtlemisvigu tegi. Kes oleks pidanud käituma teisiti ja kuidas.

Õpetaja palub jagab klassi 3/6 rühma ja palub igal rühmal tõmmata 1 sedeli. Sedelil on kirjas, millist suhtlemistasandit (vanema tasand, täiskasvanu tasand, lapse tasand) rühm iseloomustama peab.

Järgneb analüüs.

Õpetaja jagab õpilastele iseseisva töö ülesande, milleks on igapäevasisituatsioonis inimesi jälgida. Leida 5 olukorda, kus on kasutatud valet funktsionaalstiili, ja 5 olukorda, kus on kasutatud valet suhtlusstiili. Julgemad võivad ise väära suhtlust provotseerida, et reaktsiooni esile kutsuda, nt hakata vanematega ilukirjanduslikus stiilis suhtlema vms.

Järgneb kokkuvõttev analüüs, mille käigus vaadeldakse, kui kerge oli erinevaid situatsioone leida ning milliseid tähelepanekuid õpilased ülesandega seoses tegid.